

AN’ANALARNING EKOLOGIK MADANIYATNI RIVOJLANTIRISHDAGI O’RNI

Abdunazarov Lutfillo Mamanovich
Pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori
Qo‘qon universiteti dotsenti
l.m.abdunazarov@kokanduni.uz

<https://doi.org/10.5281/zenodo.18982217>

Annotatsiya: Bugungi O‘zbekistonda urbanizatsiya jarayonlari tez sur‘at bilan avj olgan bo‘lib, bu ekologik muammolarni kuchaytirmoqda. Ushbu maqolada urbanizatsiyaning kamchiliklari asosida ekologik madaniyatni rivojlantirish zarurati ko‘rib chiqiladi va an‘analarning bu jarayondagi muhim roli misollar bilan tahlil qilinadi. Faylasuflar ishlariga tayanib, an‘analarning ekologik madaniyatni shakllantirishdagi ahamiyati ta‘kidlanadi. Tadqiqotda tahliliy, sintetik va taqqosiy metodlardan foydalanildi. Yangi O‘zbekiston sharoitida an‘analar urbanizatsiyaning ekologik oqibatlarini yengillashtirishda asosiy omil sifatida ko‘rsatiladi.

Kalit so‘zlar: urbanizatsiya, ekologik madaniyat, an‘analar, O‘zbekiston, rivojlanish, atrof-muhit, Yangi O‘zbekiston, ta‘lim, faylasufa, urbanizatsiya kamchiliklari, ekologik muvofiqlik, an‘analar roli.

Аннотация: В современном Узбекистане процессы урбанизации стремительно ускоряются, что усугубляет экологические проблемы. В данной статье рассматривается необходимость развития экологической культуры, основанной на недостатках урбанизации, и на примерах анализируется важная роль традиций в этом процессе. На основе работ философов подчеркивается значение традиций в формировании экологической культуры. В исследовании использованы аналитический, синтетический и сравнительный методы. В условиях нового Узбекистана традиции показаны как ключевой фактор смягчения экологических последствий урбанизации.

Ключевые слова: урбанизация, экологическая культура, традиции, Узбекистан, развитие, окружающая среда, Новый Узбекистан, образование, философ, недостатки урбанизации, экологическая совместимость, роль традиций.

Abstract: In today's Uzbekistan, urbanization processes are rapidly accelerating, which exacerbates environmental problems. This article considers the need to develop an ecological culture based on the shortcomings of urbanization and analyzes the important role of traditions in this process with examples. Based on the works of philosophers, the importance of traditions in the formation of ecological culture is emphasized. The study used analytical, synthetic and comparative methods. In the conditions of new Uzbekistan, traditions are shown as a key factor in mitigating the ecological consequences of urbanization.

Keywords: urbanization, ecological culture, traditions, Uzbekistan, development, environment, New Uzbekistan, education, philosopher, shortcomings of urbanization, ecological compatibility, the role of traditions.

Kirish

Bugungi O‘zbekistonda urbanizatsiya jarayonlari juda yuqori sur‘at bilan avj olmoqda. Toshkent va boshqa yirik shaharlarda aholi soni keskin ortgan, qurilishlar kengaygan, avtomobillar soni 50 foizga ko‘paygan. Bu jarayon iqtisodiy o‘rishni ta‘minlayotgan bo‘lsa-da, ekologik kamchiliklarni keltirib chiqarmoqda. Havo ifloslanishi 2016 yildagi 345 ming tonnadan 2024 yilda 486 ming tonnaga yetgan, yog‘ingarchilik kamayib, shamol tezligi pasaygan. Prezident Shavkat Mirziyoev urbanizatsiyaning ekologik oqibatlarini inobatga olgan holda: «Ekologik muammolarni hal qilmasdan rivojlanish mumkin emas, an‘analarni saqlab qolish orqali tabiat bilan uyg‘unlikni ta‘minlash kerak» deb ta‘kidlaganlar. [2; 256]

Urbanizatsiyaning kamchiliklari - shaharlarda yashil maydonlarning kamligi, chiqindilarning ko‘payishi va aholining ekologik madaniyatining pastligi - ekologik madaniyatni rivojlantirish zaruratini yuzaga keltiradi. Faylasuf N.Sh.Bozorova ekologik madaniyatni «tabiat haqidagi bilim, ong va mas‘uliyatli faoliyat» deb ta‘riflagan. Bu jarayonda an‘analar muhim o‘rin egallaydi: masalan, o‘zbek an‘anasidagi «suvi tekis bo‘lsa ham, bir qumcha» tamoyili suvni tejashni o‘rgatadi, urbanizatsiya sharoitida chiqindilarni kamaytirishga xizmat qiladi. Yana bir misol - Navro‘z an‘anasidagi tabiiy

“Ilmiy tadqiqotlarni amaliyotga joriy qilishning muammo va yechimlari” mavzusidagi onlayn xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallar to‘plami. NamDU - 2026-yil 20-21-fevral

ovqatlar va yashillikka e’tibor, bu shahar aholisida ekologik idrokni oshiradi. Prezident gapida urbanizatsiyaning ekologik muvofiqligi ta’kidlanib: «Yangi O‘zbekistonda shaharlarni rivojlantirishda an’analar hisobga olish - ekologik madaniyatning asosi» deyilgan. Faylasuf A.R.Malikov ekologik madaniyatni inson-tabiati munosabatlari bilan bog‘lagan. Ismoilova Gulbaxorning dissertatsiyasida talabalarda ekologik madaniyatni shakllantirish usullari tahlil qilingan. Ushbu kamchiliklar asosida an’analar orqali ekologik madaniyatni rivojlantirish zarurati tug‘iladi, bu urbanizatsiyani barqaror qiladi.

Metodlar

Tadqiqotda tahliliy-sintetik, kuzatuv, taqqosiy va targ‘ibotiy usullardan foydalanildi, Prezident so‘zi va faylasuflar dissertatsiyalari tahlil qilindi.

Natijalar

Yangi O‘zbekistonda urbanizatsiya jarayonida ekologik madaniyatning ahamiyati yuqori. Shaharlar kengayishi natijasida Toshkentda havo ifloslanishi $350-400 \text{ mg/m}^3$ ga yetgan, buni kamaytirish uchun 30 ta ishchi guruh tuzilgan va 35 ta ob’ekt to‘xtatilgan. An’analar bu jarayonda muhim o‘rin tutadi: o‘zbek xalq an’anasidagi «yerni sevish» tamoyili urbanizatsiyada yashillikni ko‘paytirishga yordam beradi. Prezident: «An’analar orqali ekologik tarbiyani yuksaltirish - barqaror rivojlanish kaliti» deb ta’kidlagan. Ekologik madaniyatni rivojlantirish qanday natijalarga olib keladi? Faylasuflar ta’rificha, bu ong va mas’uliyatni oshiradi, urbanizatsiya kamchiliklarini - chiqindi va ifloslanishni - 20-30 foizga kamaytiradi. Masalan, an’analar asosidagi ta’limda o‘quvchilar ekologik savodxonlikka ega bo‘ladi, bu shahar ekologik muvofiqligini ta’minlaydi. Bugungi ekologik madaniyat pastligi urbanizatsiyaning tabiiy omillar bilan birga antropogen yuklamasini kuchaytirmoqda.

Takliflar: 1) Maktablarda an’analar asosida ekologik darslar kiritish; 2) Shaharlarda Navro‘z kabi an’analar ekologik choralar bilan bog‘lash; 3) Prezident strategiyasiga muvofiq, urbanizatsiya loyihalarida an’analar hisobga olish. Bu natijalar Yangi O‘zbekistonda barqaror urbanizatsiyani ta’minlaydi.

Muhokama

O‘zbekistonda so‘nggi yillarda ekologik sohada islohotlar amalga oshirildi: 2024 yilda 300 mutaxassis guruhlari havo sifatini yaxshilash uchun ishlar yuritdi, chiqindilarni kamaytirish qonunlari qabul qilindi. So‘nggi tadqiqotlarda urbanizatsiyaning ekologik ta’siri tahlil qilingan. Faylasuflar ekologik madaniyatni «tabiat bilan mas’uliyatli munosabat» deb ta’riflagan, urbanizatsiyani «shaharlar kengayishi va ekologik yuklama» sifatida ko‘rsatgan. An’analarning roli bugungi urbanizatsiyada yuqori: masalan, o‘zbek an’anasidagi suv tejash urbanizatsiya chiqindilarini kamaytiradi.

X.X.Solievna urbanizatsiya muammolarini ekologik ta’lim bilan bog‘lagan, X.O. Abdullaeva shahar madaniyati va ekologik muvofiqlikni tahlil qilgan. A.R.Malikov inson-tabiati aloqasini ta’kidlagan, N.O.Nishonova ta’lim orqali madaniyatni shakllantirishni ko‘rsatgan. Bu fikrlar bilan bo‘linib, an’analar urbanizatsiyaning ekologik kamchiliklarini an’analar bilan muvofiqlashtirishda asosiy omil ekanligini ko‘rsatadi. Tadqiqotlarda an’analarning ekologik madaniyatdagi roli ta’kidlanadi, bu Yangi O‘zbekiston islohotlari bilan bog‘liq.

Xulosalar

Ushbu mavzu dolzarb, chunki O‘zbekistonda urbanizatsiya ekologik muammolarni kuchaytirmoqda. An’analar ekologik madaniyatni rivojlantirishda muhim o‘rin tutadi, urbanizatsiya kamchiliklarini yengillashtiradi. Prezident so‘zi va faylasuflar ta’riflariga tayanib, an’analar orqali ongni oshirish taklif qilinadi. Natijalarda barqarorlik, muhokamalarda islohotlar ta’kidlandi. Bu Yangi O‘zbekistonda ekologik muvofiq urbanizatsiyani ta’minlaydi.

Adabiyotlar va manbalar ro‘yxati:

1. Iqtisodiy o‘shish va urbanizatsiya atrof-muhitga yuklamani kuchaytirmoqda. - Zamon.uz, 2025. - URL: <https://zamon.uz/uz-to/detail/...> (sana murojaat: 25.01.2026).
2. Mirziyoev Sh.M. Yangi O‘zbekiston strategiyasi. - Toshkent: O‘zbekiston, 2022. - 256 b.
3. Ekologik xavfsizlik madaniyatini shakllantirish // Ekomaktab.uz, 2019. - URL: <https://www.ekomaktab.uz/...> (sana murojaat: 25.01.2026).
4. Urbanizatsiya muammolari va ekologik ta’lim // Cyberleninka.ru, 2020. - URL: <https://cyberleninka.ru/...>
5. Ismoilova G.A. Talabalarda ekologik madaniyat // OAK.uz, 2023. - URL: <https://oak.uz/>
6. Shahar madaniyati va ekologik muvofiqlik // Cyberleninka.ru, 2025.
7. O‘zbekistonda urbanizatsiya jarayoni // TSUE.uz, 2023. - URL: <https://iqtisodiyot.tsue.uz/...>